

Bernadetta Stadnicka
 Politechnika Krakowska
 Wydział Architektury
 Koło Naukowe Studentów Architektury „Karpaty”

Ochrona dziedzictwa kulturowego na przykładzie architektury drewnianej południowej Polski

Idea Szlaku Architektury Drewnianej jest ocalenie od zapomnienia materialnych obiektów dziedzictwa narodowego. Niestety, nawet dziś, na szlaku można spotkać zabytki, które są w złym stanie technicznym. Niniejszy artykuł zestawia różne typy ochrony wspomnianych obiektów.

słowa kluczowe: Szlak Architektury Drewnianej, południowa Polska, architektura drewniana, ochrona zabytków.

1. Idea Szlaku Architektury Drewnianej

Szlak Architektury Drewnianej to szlak drogowy, który pierwotnie został wytyczony w województwie małopolskim i podkarpackim, później również w województwie śląskim i świętokrzyskim. W tym momencie jest to największy międzyregionalny szlak turystyczny. Prace, trwające od 2000 roku, wsparły władze samorządowe poszczególnych województw oraz lokalne organizacje turystyczne. Niniejszy artykuł skupia się na obiektach Małopolski i Podkarpacia, mających podobne uwarunkowania topograficzne oraz etnograficzne.

Na szlaku znalazły się różnorodne grupy zabytków: obiekty sakralne, zespoły zabudowy, dwory, skanseny, architektura uzdrowisk oraz liczne mniejsze zabytki drewniane np.: dzwonnice, młyny, wiatraki. Drewno było kiedyś bardzo popularnym materiałem budowlanym ze względu na niską cenę oraz łatwą dostępność. Opracowanie szlaku miało na celu przybliżenie turystom lokalizacji zabytków architektury drewnianej oraz wyznaczenie trasy, którą można się poruszać, by odwiedzić wszystkie najciekawsze obiekty¹.

Małopolski Szlak Architektury Drewnianej działa bardzo aktywnie, przyciągając coraz to liczniejsze grupy zwiedzających. Od 2007 roku organizowany jest cykl koncertów Muzyka Zaklęta w Drewnie. Co roku w okresie letnim, w wybranych obiektach odbywają się występy różnych wykonawców. Jest to dobra okazja do posłuchania muzyki, ale również zwiedzenia zabytku.

Inną inicjatywą województwa małopolskiego jest Otwarty Szlak Architektury Drewnianej. W sezonie letnim obiekty otwarte są w ciągu dnia, by zainteresowani mogli o dowolnej porze zwiedzać je również od środka. Każdy obiekt ma swojego przewodnika, który chętnie opowiada zainteresowanym o jego historii. Przez wzrastające wciąż zainteresowanie tą inicjatywą, z roku na rok, coraz więcej obiektów zostaje przyłączonych do akcji².

¹ *Szlak Architektury Drewnianej. Podkarpacie*, red. Sołek J., Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Rzeszów 2012.

² <https://www.drewniana.malopolska.pl/> [dostęp: 28.12.2018].

Oddział Wojskowy Kraków PTTK oraz Oddział Bochnia PTTK wraz z Małopolskim Szlakiem Architektury Drewnianej zainicjowali stworzenie odznaki „Szlak Architektury Drewnianej – Małopolska”. Poprzez unikatowe pieczętki znajdujące się w danym obiekcie, będące podstawą weryfikacji odznaki, zwiedzanie stało się bardziej atrakcyjne³.

Inicjatywy, które zostały wspomniane wcześniej znacząco wpływają na ilość zainteresowanych zwiedzaniem południowej Polski wraz ze Szlakiem Architektury Drewnianej. Województwo podkarpackie dotychczas nie zorganizowało żadnych dodatkowych inicjatyw, co również wpływa na ilość osób zainteresowanych. Oba województwa natomiast prowadzą strony internetowe (<https://www.drewniana.malopolska.pl/> oraz <http://sad.podkarpackie.travel/>). Jest również możliwość nabycia przewodnika książkowego o szlaku w danym województwie.

2. Przykłady obiektów z Małopolski

Sztandarowym przykładem architektury drewnianej jest gotycki kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie. Jako że datuje się go na II poł. XV w., zalicza się on do najstarszych zachowanych, drewnianych obiektów na ziemiach polskich. Oprócz historycznej bryły, zachowała się również patronowa polichromia we wnętrzu, datowana na koniec XV wieku. Przez swą wyjątkowość kościół był uznawany za zabytek klasy zero (klasyfikacja już dzisiaj nieobowiązująca). Od 2003 r. jest wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO⁴.

Kościół jest jedną z najważniejszych atrakcji Podhala również przez swoje powiązanie z legendarną postacią Janosika. Jako obiekt wyróżniony przez Komitet Światowego Dziedzictwa ściąga rzesze turystów, szczególnie w sezonie letnim. Dzięki rozgłosowi jest to obiekt, który jest bardzo dobrze chroniony zarówno od strony formalnej, jak i w praktyce.

Ryc. 1. Kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie (2015). Fot. autorki

³ <http://owpttkrakow.pl/szlak-architektury-drewnianej-malopolska/> [dostęp: 28.12.2018].

⁴ M. i A. Michniewscy, M. Duda S. Wypych, *Kościół Drewniane Karpat. Polska i Słowacji*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Pruszków 2006, s. 85.

Według raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, to właśnie obiekty sakralne są najlepiej zachowaną grupą. Oczywiście w tym przypadku istotny jest fakt powiązania ich z nadal czynnie działającym kultem religijnym. W większości obiekty sakralne są w posiadaniu Kościoła Katolickiego, jednak nie można zapominać o sakralnym dziedzictwie innych wyznań, o czym będzie mowa później.

Najsłabiej zachowanymi zabytkami są obiekty przemysłowe, gospodarcze oraz rezydencjonalne. Jest to w dużej mierze związane z licznymi przemianami ustrojowymi oraz gospodarczymi. Dwór to przykład obiektu, który z racji swej historyczności nabiera funkcji muzealnej. Dwory odchodzą w zapomnienie i coraz częściej ulegają dewastacji⁵.

Dwór w Łopusznej to jeden z przykładów dobrze zachowanego, drewnianego dworu wraz z zabudowaniami gospodarczymi. Zabytek zaadaptowany jako filia Muzeum Tatrzańskiego im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem jest otwarty dla zwiedzających. Jest to przykład posiadłości, która przetrwała między innymi dlatego, że stała się muzeum. Przez swoją architekturę oraz ekspozycję wnętrza dobrze dokumentuje dzieje trzech patriotycznych rodów szlacheckich: Lisickich, Tetmajerów, Lgockich. Lokalizacja obiektu w otoczeniu gór oraz powiązania dworu z słynną rodziną Tetmajerów to czynniki wpływające na znaczną popularność posiadłości wśród licznej grupy turystów.

Ryc. 2. Dwór w Łopusznej (2018). Fot. autorki

⁵ Narodowy Instytut Dziedzictwa. Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych [online] https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Ochrona_dziedzictwa_kulturowego, [dostęp: 28.12.2018].

Kontrastowym przykładem może być dwór w Laskowej. Jest to obiekt prywatny, którego właściciel – Piotr Michałowski – mimo że sam mieszka w budynku, bardzo chętnie otwiera go dla zwiedzających. Dwór z XVII wieku to obiekt, który przez wieki przechodził z rąk do rąk, a obecnie jest w posiadaniu ostatniego przedstawiciela rodziny Michałowskich. Właściciel dworu bardzo dba o to, aby pamięć o tym miejscu oraz jego historii pozostała. Udziela się w projekcie Otwartego Szlaku Architektury Drewnianej oraz aktywnie działa w organizowaniu Małopolskich Dni Dziedzictwa po to, aby udostępniać obiekt do zwiedzania. Sam bardzo chętnie po nim oprowadza. Dwór w Łopusznej to przykład zabytku, który trafił na właściciela zaangażowanego w opiekę nad dziedzictwem narodowym.

Ryc. 3. Dwór w Laskowej

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dw%C3%B3r_w_Laskowej, [dostęp: 28.12.2018].

Pojedyncze zabytki to nie jedyne wpisy na Szlaku Architektury Drewnianej. Szlak ten na swojej liście gromadzi również założenia urbanistyczne. Przykładem jest Lanckorona. Miasto powstało w II poł. XIV w. z fundacji Kazimierza Wielkiego. Do dnia dzisiejszego czytelny jest układ urbanistyczny jeszcze z tamtych czasów, choć sama zabudowa wokół rynku, z powodu licznych pożarów, została odnowiona w XIX wieku. Na przełomie XIX i XX wieku miejscowość straciła na znaczeniu na tyle, że w 1934 r. odebrano jej prawa miejskie. Wtedy powstał pomysł, aby nadać jej charakter letniskowy. Przez utratę znaczenia Lanckorona została trochę zapomniana i udało się jej uniknąć zniszczenia w czasie II wojny światowej. Bardzo szybko, bo już w 1945 r., jej układ i architektura zostały objęte ochroną konserwatorską. Dzięki tej szybkiej interwencji zadbane o stan techniczny zabudowy i postanowiono nadać jej charakter rekreacyjno-turystyczny. Działania te są zaliczane do jednych z pierwszych działań rewaloryzacji, które doprowadziły do ożywienia drugiego życia w Lanckoronie⁶.

⁶ A. Gralak, *Zastygła przed wiekami Lanckorona*, [w:] „Renowacje i Zabytki” 1998, s. 97-99.

Dzisiaj jest to miejsce znane jako Miasto Aniołów. Festiwal Aniołów czy Jarmark Świętojański, a także dobrze zachowana architektura sprowadza do Lanckorony rzesze ludzi. Szybko wprowadzona ochrona prawna doprowadziła w tym wypadku do odbudowy miasteczka, które teraz cieszy się wielką popularnością.

Ryc. 4. Zabudowania przy rynku, Lanckorona (2017). Fot. autorki

Osobnym działem na długiej liście Szlaku Architektury Drewnianej są skanseny – muzea na wolnym powietrzu, których ideą jest zachowanie architektury drewnianej – zachowanie przed zniszczeniem, ale również przed zapomnieniem. W południowej Polsce mamy ich kilka.

Sam Roman Reinfuss – etnograf, znawca sztuki ludowej – podkreślał mocno wielką wartość takich miejsc. Skanseny dają duże możliwości wystawiennicze, czego dać nie mogą muzea etnograficzne, gdzie poszczególne zabytki wyciągnięte z kontekstu tracą na wartości. W skansenie obiekty mogą być pokazywane w pewnej zagospodarowanej przestrzeni oddającej „klimat” danego okresu⁷.

Tworzenie muzeów na wolnym powietrzu to szansa dla wielu obiektów, które pozostawione same sobie w małych miejscowościach, mogłyby zostać rozebrane. Dzięki translokacji obiektów do skansenów jest możliwe zapobieganie takim sytuacjom. Metoda ta jest często bardzo skomplikowanym zabiegiem, jednak jeśli chodzi o budownictwo drewniane to dużym plusem jest możliwość demontażu konstrukcji bez zniszczenia elementów oraz łatwość ponownego ich użycia. Są różne przyczyny decyzji o przeniesieniu budynku. Mogą to być względy bezpieczeństwa lub ochrona dziedzictwa, co często ma miejsce, jeśli chodzi o relokacje do skansenów⁸.

⁷ R. Reinfuss, *Spoleczna i dydaktyczna rola muzeów na wolnym powietrzu*, [w:] „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 1976, nr 21, s. 7.

⁸ Ł. Wesołowski, *Translokacja obiektów budowlanych w aspekcie przyczyn i możliwości stosowania*, [w:] „Wiadomości Konserwatorskie” 2016, tom 47, s. 40-41.

Jednym z przykładów translokacji budynków, które doprowadziły do utworzenia nowego założenia urbanistycznego jest Skansen – osada turystyczna w Kluszkowcach. Osada leżąca po północnej stronie Zalewu Czorszyńskiego została założona w 1997 roku. Z terenów zagrożonych zalaniem przeniesiono tu cenne zabytki architektury drewnianej i budownictwa ludowego. Unikatowe obiekty, zachowując swą formę, uzyskały nowe funkcje. Ułożone wzdłuż drogi, nad zbiornikiem wodnym w Kluszkowcach stworzyły duży ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy, który przyciąga ludzi swoją atrakcyjnością⁹.

Ryc. 5. Skansen-osada turystyczna w Kluszkowcach (2015). Fot. autorki

3. Przykłady obiektów z Podkarpacia

Poza translokacjami budynków, które mają tworzyć konkretne założenia, czasami w formie uzupełnienia pewnych treści dopuszcza się rekonstrukcje. Jest to zabieg często używany w skansenach w celach edukacyjnych. Takim założeniem jest Miasteczko Galicyjskie, które zostało otwarte dla turystów dopiero w 2011 r. i okazało się dobrą inwestycją dla Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. Dowodem może być utworzenie takiego miasteczka później również w Parku Etnograficznym w Nowym Sączu. Są to założenia, które chronią i upowszechniają dziedzictwo kulturowe, a zrekonstruowane budynki można wykorzystać jako miejsca wystaw, warsztatów czy szkoleń, co jest niemożliwe w obiektach historycznych.

Miasteczko Galicyjskie to próba odtworzenia założenia oraz atmosfery małych miast w Galicji. W skansenie w Sanoku miasteczko spełnia funkcję edukacyjną i bardzo dobrze obrazuje klimat miast, które jeszcze jakiś czas temu można było spotkać na terenach niegdyśjszej Galicji.

⁹ J. Smólski, *Skansen-osada turystyczna w Kluszkowcach*, [w:] „Renowacje i Zabytki” 1998, nr 2 (2), Kraków, s. 89-95.

Ryc. 6. Miasteczko galicyjskie w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (2007)

Fot. autorki

Nie wszystkie obiekty drewniane mogą zostać przeniesione do skansenów. Niestety, znaczna część cennych historycznie budynków nie pozwala na takie rozwiązanie. Ochrona takich zabytków powinna odbywać się na miejscu. Oczywiście to jak wygląda zabytkowy obiekt w głównej mierze zależy od właściciela i to właśnie on powinien zabiegać o to, aby budynek był w jak najlepszym stanie.

Jednym z przykładów obiektu, który przez wiele lat niszczał, jednak po zmianie właściciela odzyskał swoją świetność, jest cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Uluczu. Świątynia ta długo była uważana za jedną z najstarszych cerkwi w Polsce, jednak po przeprowadzeniu szczegółowych badań dendrologicznych ustalono, że powstała w połowie XVII wieku, około 1659 roku¹⁰.

Cerkwie przez swoją specyfikę, miejsca kultu obrządku wschodniego, oraz późniejsze losy związane z wysiedleniem rdzennej ludności wyznania prawosławnego, są często skazywane na opuszczenie i niszczenie. Duża liczba tych obiektów została po roku 1947 przekształcona na kościoły rzymskokatolickie. Niestety, nie wszystkie cerkwie zostały zaadaptowane na inne cele, przez co długo opuszczone, w końcu ulegały destrukcji.

Cerkiew w Uluczu również po 1947 roku została opuszczona i niszczała. Wiele prac renowacyjnych i inwentaryzatorskich dokonało Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, które w tym momencie posiada tę cerkiew na własność. Ze względów konserwatorskich cenne wnętrze przeniesione jest do skansenu, natomiast sama cerkiew pełni funkcję wystawienniczą. To, jak wygląda teraz obiekt, jest zasługą właśnie muzeum, które po przejęciu cerkwi włożyło wiele pracy w jej odrestaurowanie. Cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego jest już od dawna pod opieką sanockiego muzeum, natomiast wciąż jest wiele takich obiektów, które tej opieki wymagają.

¹⁰ M. i A. Michniewscy, M. Duda, S. Wypych, *Cerkwie drewniane Karpat. Polska i Słowacja*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Pruszków 2003, s. 242-243.

Ryc. 7. Cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Uluczu (2007). Fot. autorki

Dobrym przykładem cerkwi, która w ostatnich latach odzyskała swoją świetność jest cerkiew św. Paraskewy w Nowym Bruśnie. Powstała w 1713 roku, ale po wysiedleniu ludności ruskiej przestała być czynna kultowo i niszczała¹¹. Sytuacja ta trwała aż do 2014 roku, kiedy to obiekt przejęło Muzeum Kresów Wschodnich w Lubaczowie. Jest to już kolejny budynek zaadaptowany przez to muzeum, które wcześniej stało się właścicielem Cerkwi pod wezwaniem św. Paraskewy w Radrużu. Świątynia w Nowym Bruśnie przez swój bardzo zły stan techniczny oraz liczne rozbiórki wymagała licznych interwencji budowlano-konserwatorskich. W tym momencie prace przy bryle zostały zakończone. Muzeum stara się teraz o odzyskanie wyposażenia, które – na skutek postępującego niszczenia obiektu – musiało być zabezpieczone i trafiło do Muzeum w Łańcucie. Po zakończeniu prac we wnętrzu, planowane jest otwarcie cerkwi dla turystów¹².

Ryc. 8. Cerkiew w Nowym Bruśnie, stan z 2014 roku

Źródło: <http://www.muzeumkresow.eu/bip/archiwum-przetargow/przetarg%3A-cerkiew-nowe-brusno> [dostęp: 28.12.2018].

Ryc. 9. Cerkiew w Nowym Bruśnie, stan z 2018 roku. Fot. autorki

¹¹ Szlak Architektury Drewnianej. Podkarpacie, dz. cyt., s. 205-206.

¹² <http://www.muzeumkresow.eu/bip/archiwum-przetargow/przetarg%3A-cerkiew-nowe-brusno> [dostęp: 28.12.2019].

Cerkiew św. Mikołaja w Wielkich Oczach to kolejny obiekt poddany w ostatnich latach odnowieniu. Bożnica, która powstała w 1925 roku¹³, jest unikatowa ze względu na konstrukcję. Jest jedyną w Polsce cerkwią o konstrukcji szachulcowej.

W 2016 roku przejęta została przez gminę Wielkie Oczy i poddana pracom remontowo-konserwatorskim. Gmina po zakończeniu pracy planuje stworzyć w dawnej cerkwi centrum koncertowo-wystawiennicze¹⁴.

Ryc. 10. Cerkiew w Wielkich Oczach, stan z 2014 roku

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Cerkiew_%C5%9Bw._Miko%C5%82aja_Cudotw%C3%B3rcy_w_Wielkich_Oczach [dostęp: 28.12.2018].

Ryc. 11. Cerkiew w Wielkich Oczach, stan z 2018 roku. Fot. autorki

Wcześniej podane przykłady to obiekty, które dzięki zmianie właściciela dostały możliwość na ponowne wykorzystanie. Zaadaptowanie budynków nieużytkowanych to szansa na poprawę ich stanu technicznego oraz przyciągnięcie turystów. Są to wybrane przykłady zabytkowych budowli, które zyskały taką szansę. Są jednak również takie, które nadal czekają na pomoc.

Cerkiew w Cewkowie to jeden z takich przykładów. Zaczęto ją budować w 1840 roku, po II wojnie światowej uległa zniszczeniu, a po wysiedleniu ludności ruskiej już nigdy nie pełniła funkcji miejsca kultu¹⁵. Od tego czasu stoi pusta w centrum wsi i odstrasza wyglądem.

Ryc. 12. Cerkiew w Cewkowie, stan z 2018 roku. Fot. autorki

¹³ *Szlak Architektury Drewnianej...*, dz. cyt., s. 220-221.

¹⁴ https://www.wielkieoczy.info.pl/asp/pl_start.asp?typ=13&menu=111&dzialy=111&akcja=artykul&artykul=771 [dostęp: 28.12.2018].

¹⁵ *Szlak Architektury Drewnianej...*, dz. cyt., s. 197.

Dawna cerkiew św. Dymitra w Cewkowie to również przykład świątyni, która podzieliła losy wielu opuszczonych i zaniedbanych prawosławnych obiektów sakralnych Podkarpacia. W ślad za nią można wymienić dawną cerkiew w Moszczanicy czy Łukawcu. Bożnice prawosławne bywały wykorzystywane jako magazyny. Niestety, w większości przypadków już nigdy nie zostały zaadaptowane. Przez brak funkcji i ponownego wykorzystania ich stan z roku na rok się pogarsza, a właściciele przez brak funduszy oraz pomysłu na nie, pozwalają na to, kościoły powoli stawały się ruiną.

4. Podsumowanie i wnioski

Wszystkie obiekty wymienione wcześniej to dobra kultury, które są wpisane do rejestru zabytków, więc objęte ochroną prawną. Natomiast rzeczywistość jest taka, że ochrona prawna to tylko zabezpieczenie zabytku przed rozebraniem i celowym niszczeniem. Sama w sobie w praktyce nie działa. Właściciel to osoba, która jest odpowiedzialna za obiekt i to ona powinna nie doprowadzić do jego zniszczenia. A nieużytkowanie zabytku wcale nie jest korzystne dla stanu technicznego obiektu.

Warto podkreślić, że te cenne dla kultury pogranicza wschodniego pamiątki znajdują się na Szlaku Architektury Drewnianej, którego ideą jest utrwalanie pamięci o wszystkich bożnicach prawosławnych - tych zadbanych i tych, które niszczą.

Szlak Architektury Drewnianej to projekt, który powstał w celu propagowania regionalnej turystyki oraz ochrony zabytków w praktyce – ochrony przed zapomnieniem. Wielość obiektów spotykanych na trasie Szlaku... czyni te okolice atrakcyjnymi poznawczo, prowokując jakże cenną refleksję o pilnej potrzebie ochrony unikalnych zabytków tego regionu. Województwo małopolskie, powołując do życia liczne wydarzenia artystyczne czy inicjatywy kulturalne o ogólnym charakterze, jak na przykład: Muzyka Zakłeta w Drewnie, Otwarty Szlak Architektury Drewnianej czy odznaka „Szlak Architektury Drewnianej – Małopolska” wzmacnia tym samym na atrakcyjność tego szlaku. Województwo podkarpackie jednak, nie angażując się w dodatkowe projekty, nie próbuje przyciągnąć większej liczby zwiedzających.

Na przykładzie wyżej omówionych obiektów pokazana została różnorodność metod ochrony, jaką można objąć zabytki architektury drewnianej. Zasygnalizowany został też problem braku takiej ochrony i potrzeba podjęcia systemowych inicjatyw zmiany obecnej sytuacji. Pozostawienie zabytków bez funkcji powoduje, że niszczą i mimo że mają być atrakcją miejsca, nie zawsze nią są.

Bibliografia

- Michniewscy M. i A., Duda M., Wypych S., *Kościół Drewniane Karpat. Polska i Słowacja*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Pruszków 2006.
- Gralak A., *Zastygła przed wiekami Lanckorona*, [w:] „Renowacje i Zabytki” 1998.
- Reinfuss R., *Spoleczna i dydaktyczna rola muzeów na wolnym powietrzu*, [w:] „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 1976, nr 27.
- Smólski J., *Skansen-osada turystyczna w Kluszkowcach*, [w:] „Renowacje i Zabytki” 1998.
- Wesołowski Ł., *Translokacja obiektów budowlanych w aspekcie przyczyn i możliwości stosowania*, [w:] „Wiadomości Konserwatorskie” 2016, tom 47.
- Szlak Architektury Drewnianej. Podkarpacie*, red. Sołek J., Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Rzeszów 2012.
- Narodowy Instytut Dziedzictwa Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych*, [w:] https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Ochrona_dziedzictwa_kulturowego/ [dostęp: 28.12.2018].
- Informacje o Szlaku Architektury Drewnianej: <https://www.drewniana.malopolska.pl/> [dostęp: 28.12.2018].
- Informacje o odznace „Szlak Architektury Drewnianej – Małopolska”: <http://owpttkrakow.pl/szlak-architektury-drewnianej-malopolska/> [dostęp: 28.12.2018].
- Informacje o aktualnym stanie i planach cerkwi w Nowym Bruśnie: <http://www.muzeumkresow.eu/bip/archiwum-przetargow/przetarg%3A-cerkiew-nowe-brusno> [dostęp: 28.12.2019].
- Informacje o aktualnym stanie i planach cerkwi w Wielkich Oczach: https://www.wielkieoczy.info.pl/asp/pl_start.asp?typ=13&menu=111&dzialy=111&akcja=artykul&artykul=771, [dostęp: 28.12.2018].

Protection of cultural heritage on the example of wooden architecture of the southern part of Poland

Summary

The idea of the Wooden Architecture Route is to save from the oblivion of material objects of national heritage. Unfortunately, even today, on the route you can find monuments that are in poor technical condition. This article lists different types of protection for these objects.

keywords: *Wooden Architecture Route, southern Poland, wooden architecture, monument protection.*

Recenzował dr hab. inż. arch. Radosław Barek